

KAARSENSPROCESSIE

Op een der zondagen naar het einde van de zomer toe gaat te Gent de “Kaarskensprocessie” uit. Deze processie herinnert aan de pestepidemie in de 14de en de 15de eeuw.

In 1489 alleen zou zij 40.000 slachtoffers onder de Gentenaars hebben gemaakt.

In 1321 waren de Brandstraat en de aanpalende straten het, die het erg te verduren hadden. Alleen een Spaanse vrouw, die aan O. L. Vrouw ter Rieve een jaarlijkse bedevaart had beloofd, bleef er gespaard, aldus volgens de legende.

Ieder jaar herdacht

Een gotisch opschrift op de woning, waar de Spaanse vrouw destijds zou gewoond hebben, halfweg in het oude en schilderachtige Brandstraatje, dat de Holstraat en de Oude Houtlei verbindt, herinnert aan dit wonderlijke feit.

Boven het opschrift is er een plaatje te zien waarop een geknielde vrouw voor een altaar bidt.

Zoals de Spaanse vrouw zich volgens de legende toen naar het beeld der O.L. Vrouw ter Rieve begaf trekt de processie nu ieder jaar naar de St.-Pieterskerk, waar het beeld der O.L. Vrouw ter Rieve prijkt.

De stoet wordt steeds geopend door twee, soms drie muzikanten, waarachter een oud vrouwtje, liefst een bewoonster der Brandstraat, gehuld in een ouderwets kleed met kap, en een groep vermomden, die het beeld der Madonna der Brandstraat dragen, De ganse groep is omringd door standaarden en banieren en gans achteraan worden twee grote kaarsen gedragen, een geschenk van de inwoners der Brandstraat en aanpalende straten, die aan de voet der Maria in de St.-Pieterskerk worden geplaatst.

Ontroerend in zijn schamele omvang

Waarschijnlijk zijn er sedert 1324 maar weinig jaren geweest, waarin deze vrome stoet niet naar de St.-Pieterskerk trok. Daarom is hij ook zo aandoenlijk, wanneer hij in zijn schamele omvang op hei Koophandelsplein aankomt en vervolgens langs de Nederkouter opstapt.

Niemand in de middenstad schijnt er zich erg om te bekommeren want slecht weinigen weten ook dat het een overlevering betreft uit Gents zwartste tijden. In het Brandstraatje zelf is nu heel wat veranderd. Tot voor enkele tientallen jaren, waren er op de dag, dat de processie “uitging” alle gevels versierd en stonden overal kaarskens. geplant in zand of zelfs in doorgesneden aardappe-

len. Daarom trouwens noemde men de stoet “de kaarskensprocessie”. Om het feest nog luister bij te zetten en de aandacht te vestigen, hingen de bewoners van de Brandstraat over de weg bloemenkransen en gekleurde papieren versieringen. Alleen oudere inwoners doen dat nu nog.

“Haestighe ziekte”

Heeft die Spaanse vrouw bestaan, of behoort zij alleen tot de legende? Wie kan het nog achterhalen?

Dit neemt niet weg dat de pest, de “Haestighe ziekte” zoals men zo ook noemde, gruwelijk huis hield te Gent.

De ziekte richtte des te groter verwoestingen aan daar men haar onmogelijk kon indijken, hetgeen te wijten was aan de toenmalige stand van de geneeskundige wetenschap en de wraakroepende hygiënische toestanden.

Een bijzonder aangesteld ambtenaar, de “Pestmeester, toezien-der ende bezorgher van de peste”, kon nauwelijks iets verhelpen, tenzij de aangetaste personen in een daartoe bestemd “Pesthuys” te laten onderbrengen. Het Gents “Pesthuys” stond aan de Keizervest, waar later de kazerne der Lange Violettenstraat werd opgericht.

De zieke werd, eens afgezonderd, bijna geheel aan zijn lot overgelaten, hetzij in het “Pesthuys”, hetzij in zijn woning, wanneer het “Pesthuys” tot barstens toe vol was.

Aan de woning van de pestlijders moest een bundel stro gehangen worden en de personen, die het huis bewoonden mochten zich op de markten en sommige andere plaatsen niet vertonen. Indien de “afgezonderden” dan toch iets moesten kopen, moesten zij hun geld laten vallen in een pot met water, die de handelaars aan hun deuren moesten plaatsen

De goederen, die hadden toebehoord aan wegens de pestziekte overleden personen moesten door de stadsdiensten gereinigd worden vooraleer men ze mocht verkopen. De verkoop mocht daarenboven pas 4 maanden na het overlijden gebeuren.

Bij de laatste uitbarsting van de ziekte in Europa, in de 18de eeuw, toen talrijke pestgevallen in Zuid-Frankrijk werden vastgesteld, werden te Gent voor de laatste maal maatregelen getroffen. Het was o.a. aan Franse vaartuigen verboden te Gent aan te leggen en alle vreemdelingen moesten over “brieven van gesontheit” beschikken.

Er zijn te Gent nog heel wat straten, gebouwen, beelden, waaraan een mooie legende, een naïef volksverhaal of zelfs een historisch of godsdienstig gebeuren verbonden is, dat regelmatig wordt herdacht.

Wij hebben reeds meer dan eens de gelegenheid gekregen op een van die aloude tradities te wijzen welke beter dan een lijvige geschiedkundige studie, het karakter, het geloof of de zeden van een volk of een stad illustreren.

Verleden Zondag heeft aldus, naar eeuwenoud gebruik, de vermaarde Pestkaarsprocessie der Brandstraat haar jaarlijkse ommegang gedaan. Zij is een der oudste en eenvoudigste manifestaties van de gehechtheid en de trouw van onze bevolking aan haar verleden en aan het geloof van onze voorouders. Het was in 1321, ten tijde van Salomon Borluut en Willem Wenemaere, dat het wonderbaar gebeuren, dat aan de oorsprong ligt van deze volkse devotie, zich voordeed.

De arme wijk van de Posternepoort was geteisterd door die afschuwelijke plaag welke onder diverse gedaanten doch steeds even plots en geheimzinnig, regelmatig, en meer dan ooit, in de eerste helft van de XIVe eeuw, op de stad neerviel: de pest..

Ditmaal was zij bijzonder aanstekelijk en geen dag ging voorbij zonder dat de lijst der slachtoffers met ettelijke eenheden moest aangevuld worden.

In die volkrijke buurt, met haar houten huizen, waar ganse families opeengeperst leefden, vond de verschrikkelijke ziekte gemakkelijke prooien: na twee of drie dagen vreselijke pijnen, stierven de zieken en daar niemand dierf naderen lagen hun lijken weldra opgehoopt voor de huizen of midden in de straat. Het was toen dat een oud vrouwtje van Spaanse oorsprong, dat een kleine kamer in de Brandstraat, betrok, de gelofte deed jaarlijks een grote kaars te offeren aan Onze Lieve Vrouw ter Rieve in de Sint-Pieterskerk, indien zij van de pest gespaard bleef.

Alle inwoners van de wijk stierven aan de verschrikkelijke ziekte, doch het oud Spaans vrouwtje alleen overleefde en telken jare trok zij, haar gelofte getrouw met een grote wassen kaars naar O. L. Vrouw ter Rieve.

Na haar dood bleef de traditie in ere in de gebuurte en heden nog, meer dan zes honderd jaar na het wonderbaar feit, trekt de processie met haar gekostumeerde groepen, haar vaandels, haar maagdekens, twee reusachtige pestkaarsen, het beeld van O. L. Vrouw ter Rieve en achteraan in de processie een groep oude vrouwtjes, waarbij ook het Spaans vrouwtje van 1321, met kapmantel wit mutsje op het hoofd wordt verbeeld, langs de Brandstraat, de Houtlei, de Wellinkstraat, de Nederkouter en de St.-Kwintensberg, naar het St.-Pietersplein, waar naar aloud gebruik, dé geestelijkheid de processie tegemoet komt vooraleer in de kerk de plechtige hoogmis wordt opgedragen.

En dagenlang, want wij zijn toch in het land van Pallieter, houden de gebuurtefeesten aan, mengsel van devotie, van folklore en van volksvreugde.

De blauw-witte kleuren wapperen naast de mooi geborduurde vaandels, de O.-L.-Vrouwbeelden prijken midden de kaarsen en de bloemen, terwijl luid-

sprekers, eens de godsdienstige plechtigheden ten einde, serenaden en moderne aria's onder het gewelf der blauw witte vlaggetjes en wimpeltjes doen weergalmen.

Ongeveer in het midden der straat. daar waar volgens de traditie het oud vrouwtje uit de XIVe eeuw leefde, prijkt heel eenvoudig in de gevel, achter een glazen kast, een Onze Lieve Vrouwbeeld waaronder men destijds 'volgens opschrift aanbracht: "In 't jaer 1321 is deze buurt verwoest geweest door de pest, niemand overblijvende dan eene Spaensche vrouw door een bijzondere eerbied tot Maria".

Legende of werkelijkheid? Wie zal het na zovele eeuwen kunnen bewijzen?

Is de charme van het verleden dan niet dit vlechtwerk van geschiedenis en van legende dat het veel aantrekkelijker, veel sympathieker doet. voorkomen.

Zulks heeft nochtans niet belet dat de meeste auteurs die de geschiedenis van Gent bestudeerden, getracht hebben de oorsprong van die naam „Brandstraat" na te gaan om er eventueel een bewijs voor de waarachtigheid van het verhaal van 1321 te kunnen achterhalen. De Brandstraat zou, volgens Diericx, haar naam te danken hebben aan een reusachtige brand welke in 1360 gans de wijk aan de Zandpoort vernielde en waarvan Sanderus in zijn *Flandria Illustrata* gewag maakt: "Anno 1360 Gandavi extra santportam exustae domus, trecentae: reliquis post octiduum etiam flamma consumptis". : "La rue dite de Brandstrate, schrijft Diericx, nous rappelle encore le souvenir de ce désastre". Steyaert heeft in zijn *Beschrijving van Gent* deze zienswijze overgenomen. "De Brandstraet, zo lezen wij, zou haren naem hebben naer den verschrikkelijken brand die hier buiten de Zandpoort ten jare 1360 plaats had en wel 300 huizen verslond. De streek waer dit geschiedde heette men langen tijd den Brand".

Deze thesis kan echter onmogelijk weerhouden worden, eerstens omdat de brand van 1360 aan de Zandpoort woedde en niet aan de Posternepoort, waar de Brandstraat gelegen is. en ten tweede omdat men, zoals De Potter het zeer juist geschreven heeft, het woord „Brand" voor die plaats, reeds in het *Weezenboek* van de jaren 1352-'53, dus zeven à acht jaar voor de fameuse brand van 1360 aantreft!

De Potter schenkt ons trouwens een andere versie van de oorsprong der Brandstraat. "Te Gent had Brand nog een andere betekenis, schrijft hij, welke mogelijks tot uitlegging van de straatnaam in aanmerking te nemen is: aan Sint-Janshospitaal namelijk behoorde de ijk van de Gentsche schepen of het recht van de schepen te branden, naar welke ijk of brand de schippers te betalen hadden. Zou die verrichting mogelijks in den eersten tijd na 't verleenen van gezegd privilege gedaan zijn aan den stadswal bij de Posternepoort?" Het Sint-Janshospitaal, ook Sint Jan in de Olie of Sint Jans ten Dulle

genoemd, bezat inderdaad van oudsher “den eyck van schepen of 't recht van schepen te branden”, en er bestaat zelfs dienaangaande een reglement van 1447: “Van elcken schepe die ghebrand ofte gheeyckt sal werden, sal den hospitaale van Sente Jans profiteren...”.

Doch het is ons inziens een loutere veronderstelling welke door geen enkele tekst gestaafd wordt, te beweren dat dit ijkrecht aan de oorsprong van de Brandstraat zou liggen.

De Potter zelf, die ze vooropstelt, is zeer voorzichtig en eindigt ten andere zijn betoog met een vraagteken.

Blijft dan de laatste versie, ook door geen enkele tekst gestaafd, maar sedert eeuwen door de volksmond overgedragen, de versie van de geschiedenis van 't oud Spaans vrouwtje.

Wegens haar aanstekelijke aard zou men de ziekte van 1321 “brand” hebben geheten en later zou die naam de zozeer getroffen wijk bijgebleven zijn.

Niemand zal ooit met zekerheid kunnen uitmaken of het een loutere legende is dan wel een waarachtige geschiedenis of een mengsel van beide, doch het volk heeft er een symbool in gezien van het enig redmiddel dat toen overbleef, namelijk het diep geloof en de devotie.

Want in de Middeleeuwen stonden de geneesheren machteloos tegenover de verschrikkelijke pestepidemieën die de steden en landen teisterden.

Alle mogelijke middelen werden uitgedacht, soms juist degenen die door hun onhygiënisch karakter de verspreiding van de ziekte in de hand werkten, als bv. de raad welke gegeven werd zich niet meer te wassen.

Men wist toen nog niet dat het de ratten waren, wier bloed honderden miljoenen pestbacillen kan inhouden, ratten op wier lichaam men dezelfde vlooiën als op dat van de mens aantreft, welke de pest verspreidden en ze vooral langs de schepen van het Oosten, naar Europa overbrachten.

Zo gebeurde het trouwens. In 1348 toen een drietal schepen komend uit het Oosten, het anker wierpen in de haven van Genua; met de manschappen gingen helaas ook de ratten, dragers van de verschrikkelijk, ziekte, aan wal.

Een paar maanden later had de epidemie gans Europa aangetast. “De Zwarte Dood” maaide, volgens de geschiedschrijvers van de tijd, meer dan de helft der wereldbevolking weg. “Zullen onze nakomelingen ooit kunnen geloven, schreef de grote Italiaanse dichter Petrarca dat er een tijd geweest is waarop, zonder brand komende van hemel of aarde, zonder oorlogen of een andere zichtbare ramp, ik zeg niet dit of gene gedeelte der wereld, maar gans de wereld ontvolkt is geweest? Heeft men ooit een dergelijk schouwspel gezien of een dergelijk afgrijselijk gebeuren gehoord? Waar heeft men ooit gelezen dat de huizen ledig waren, de steden verlaten, het land onbewoond, dat de lijken in hopen lagen opgestapeld zonder een plaats om ze te begraven in deze

afschuwelijke, geweldige eenzaamheid van de wereld?”

Meer nog dan de oorlogen en de andere rampen, was de pest de grote vijand van de Middeleeuwse mens, de verschrikkelijkste plaag, omdat men ze niet bekampen of bestrijden kon en in die eeuwenoude traditie welke nog in de Pestkaarsprocessie der Brandstraat in ere gehouden wordt, vinden wij dan ook naast de innige devotie van ons volk de grote schim van de afschuwelijke kwaal die in een oogwenk een stad in een kerkhof veranderde en die nog zo lang niet geleden, in 1900, voor de laatste maal haar vernielingswerk dreigde uit te voeren.

Pierre Kluyskens

Pierre Kluyskens schreef dit artikel meer dan een halve eeuw geleden... toen er nog processies waren.
